

Uskonnosta ja maastamuutosta

Tanja Hallenberg

Uskonnon ja maastamuuton suhdetta voidaan tarkastella useista näkökulmista. Usein lähestymistapana on ollut uskonnon vaikutus identiteettiin migraatiotilanteissa (esim. Suojanen 2000) tai uskonnon vaikutus integraatioon (esim. Wright 1999). Tässä tutkimuksessa on haluttu tarkastella uskonnon vaikutusta maastamuuttoon ja muuton suunnitteluun.

Maastamuutolla tarkoitetaan pitkäkestoista oleskelua maan rajojen ulkopuolella. Monissa tilastoissa maastamuuttajaksi katsotaan henkilö, joka oleskelee vähintään vuoden ajan ulkomailla. Kyselylomakkeessa ulkomailla asuminen kestoa ei määriteltä eikä sitä myöskään kysytty. Vastaajan tulkittavaksi jäi, miten hän ymmärsi ulkomailla asuminen. Maastamuuttoa voidaan tulkita pysyväksi tapahtumaksi, mutta toisinaan pitkäkestoinenkin ulkomailla asuminen voidaan tulkita vain väliaikaiseksi. Esimerkiksi lähetystyöhön lähdetään usein sillä tavalla väliaikaisesti, että aikomus on alunperinkin palata takaisin, vaikka ulkomailla oleskelu kestäisikin vuosia.

Artikkeli perustuu FM Tanja Hallenbergin Siirtolaisuusinstituutissa tekemään kyselytutkimukseen "Uskonto maastamuuton motiivina".

Uskonto voidaan määritellä monin eri tavoin. Jonathan Z. Smith (ks. Comstock 1984, 503) on esittänyt, että uskonto on akateeminen luomus, ei mikään tietty ominaispiirre, johon uskonto-sanana pitäisi viitata. Avoimet uskonnon määritelmät perustuvat ajatukseen siitä, että uskonto on aina sidoksissa fyysisiin ihmisiin ja yhteisöihin sekä heidän käyttäytymiseensä, tunteisiinsa, ajatuksiinsa ja päämääriinsä. Uskonnossa ei siis ole sellaista ydintä, joka olisi näistä irrallaan ja johon uskontojen uskontoisuus perustuisi (ks. myös Anttonen 1996, 22–23, 78). Sosiologi Meredith McGuire (1992, 10) puolestaan ehdottaa uskonnon määrittelyä strategiana. Hän käyttää myös työmääritelmiä, joissa uskontoa rajataan ja siitä tehdään helpommin käsiteltävissä oleva asia. Työmääritelmänä voi olla esimerkiksi uskonnon aspektien erottelu, jonka mukaan uskonnosta voidaan löytää uskon ja tiedon, rituaalin, kokemuksen ja yhteisön tasot. (McGuire 1992, 15–20.)

Uskonnon käsitteen oletettiin olevan selkeä jokaiselle tutkittavalle, joskin epävarmuutta herätti tietysti se, miten tutkijan ja tutkittavien käsitykset uskonnosta käyvät yhteen. Uskontokäsitteen arkimerkitys vaihtelee ihmisestä toiseen. Eräs vastaamatta jättänyt totesi, ettei hän voi vastata, koska

hänen edustamansa yhteisö ei ole uskonnollinen. Se, mitä tutkija oli pitänyt uskonnollisena yhteisönä, ei yhteisön johtajan käsityksen mukaan sitä ollutkaan.

Kyselyn toteuttaminen

Kysely suunnattiin uskonnollisten yhteisöjen johtohenkilöille¹. Postikyselyyn valittiin 46 yhteisöä Rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien² luettelosta (päivitetty 1.3.2001), joka saatiin Väestörekisterikeskuksesta³. Postituslistaa täydennettiin Tuomas Martikaisen *Moniarvoinen Turku* (1996) ja Harri Heinin *Mihin Suomi tänään usko* (1997) kirjojen pohjalta. Martikainen tarkastelee kirjassaan Turussa ja sen lähialueella toimivia uskonnollisia, maailmankatsomuksellisia ja etnisiä yhteisöjä. Heino taas esittelee kirjassaan lähes kaikki Suomessa toimivat uskonnolliset yhteisöt sekä elämäntasomukselliset liikkeet. Yhteensä lomakkeita lähetettiin 66 yhteisölle.

Kyselyyn valittuja yhteisöjä voidaan Heinin ja Martikaisen kirjojen pohjalta luonnehtia seuraavasti: noin puolet oli joko kristillisiä tai kristinuskon pohjalta syntyneitä, neljännes edusti islamia ja viimeinen neljännes koostui muihin uskonnollisiin suuntauksiin kuuluvista yhteisöistä, kuten juu-

Suomen merimieskirkko Rotterdamissa Hollannissa. – *Johtoloisto*, nro 6/2001.

talaisuudesta sekä buddhalaisuuden ja hindulaisuuden pohjalta syntyneistä yhteisöistä.

Lomakkeet postitettiin kahdessa erässä kesäkuussa 2001. Vastaamatta jättäneiltä vastausta tiedusteltiin puhelimitse. Yhteisöihin, joihin ei saatu puhelinyhteyttä, lähetettiin lomake uudelleen. Vastauksia saatiin yhteensä 21 kappaletta ja vastausprosentiksi 32.

Toivottu vastausprosentti olisi ollut noin 60. Tyypillinen vastausprosentti kyselyissä on yleensä 20–40 (Jyrinki 1976, 118; myös Hirsjärvi ym. 2000, 183), mutta yhtenäiselle ryhmälle suunnatussa kyselyssä se voi nousta jopa 70–80 prosenttiin (Hirsjärvi ym. 2000, 183). Tämän kyselyn kohderyhmää ei pidetty yhtenäisenä joukkona, eikä se myöskään vastaus-ten valossa ollut sitä.

Kyselylomake sisälsi yhteensä 27 kysymystä, joista kahdeksan oli avoimia ja loput monivalintakysymyksiä; osa monivalintakysy-

myksistä sisälsi kuitenkin myös avoimen osuuden. Kysymykset koskivat vastaajan itsensä lisäksi myös hänen edustamaansa yhteisöä ja sen jäseniä. Puhelintiedustelujen yhteydessä paljastui, että osa oli jättänyt vastaamatta ilmeisesti kielivaikeuksien takia.

Vastaajien profiili

Suurin osa vastaajista (18) oli miehiä. Näistä suurin osa toimi yhteisössään johtotehtävissä. Kolmesta naisvastaajasta kaksi toimi johtotehtävissä ja yksi muissa tehtävissä. Vastaajien ikä vaihteli 29 ja 69 vuoden välillä, ja keski-ikäsi saatiin 49 vuotta (taulukko 1).

Suurin osa vastaajista oli syntynyt Suomessa, mutta viisi (25 %) ilmoitti syntymämaakseen jonkin muun maan. Vastaajat olivat kuuluneet edustamaansa yhteisöön keskimäärin 26 vuotta. Aktiivisin uskonnolliseen yhteisöön liittymisen ikä näyttää tämän kyselyn valossa sijoittuvan 20 ja 30 ikävuoden välille: vastaajista lähes puolet (9) oli liittynyt edustamaansa yhteisöön tämän ikäisenä. Neljä henkilöä ilmoitti kuuluneensa edustamaansa yhteisöön koko ikänsä (katso kuvio 1).⁴

Vastaajat edustivat melko tasaisesti erikokoisia yhteisöjä. Yhdeksän vastaajaa edusti sellaista yhteisöä, jonka jäsenmäärä on yli 1 000 henkilöä, seitsemän kuului yhteisöön, jonka jäsenmäärä on alle 1 000 mutta yli 100 henkeä ja viisi vastaajaa edusti alle 100 ihmisen yhteisöä.

Useimmissa vastanneissa yhteisöissä oli suunnilleen yhtä paljon nais- ja miesjäseniä. Tavallisesti jäsenistä oli naisia jonkin verran enemmän kuin miehiä, mut-

Taulukko 1. Vastaajat ikäryhmittäin

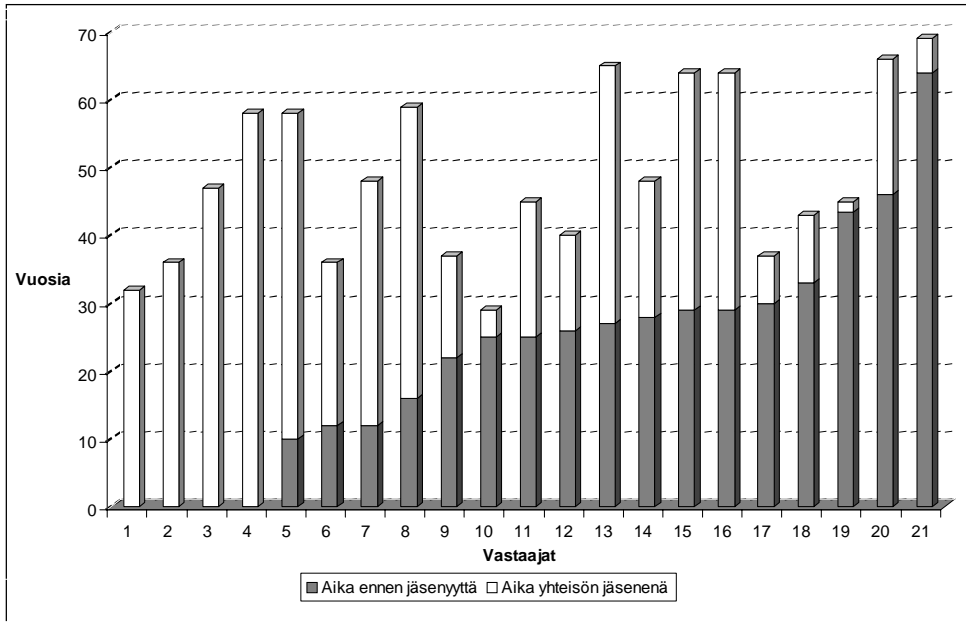
Ikäryhmä	Lukumäärä
< 30 vuotta	1
30–39	6
40–49	7
50–59	3
> 60	5

ta aineistossa oli kaksi sellaista yhteisöä, joissa selkeä enemmistö jäsenistä oli miehiä. Yleisesti Suomessa toimiviin uskonnollisiin yhteisöihin kuuluu usein enemmän naisia kuin miehiä (Suomen tilastollinen vuosikirja 2001, 111). On tyypillistä, että yhteisöä kuitenkin johtaa mies, myös naisenemmistöisiä yhteisöjä.⁵

Toiminnan kansainvälisyys

Kolme yhteisöä ilmoitti, ettei heidän jäsenistössään ole ulkomailla syntyneitä, neljä puolestaan ilmoitti suurimman osan jäsenistä olevan kotoisin ulkomailla (nämä neljä vastaajaa olivat itsekkin syntyneet ulkomailla). Loput 14 vastaajaa ilmoittivat vaihtelevan määrän ulkomaista syntyperää olevia jäseniä.

Noin puolet vastaajista ilmoitti yhteisönsä olevan osa kansainvälistä organisaatiota ja vastaavasti noin puolet ilmoitti, etteivät heidän yhteisönsä kuulu mihinkään kansainväliseen organisaatioon. Jotkut jälkimmäisistä yhteisöistä kuuluivat kuitenkin johonkin laajempaan kansalliseen organisaatioon (esim. evankelis-luterilaiseen kirkkoon). Suurin osa vastaajista (17) ilmoitti yhteisöllään olevan suhteita ulkomaille. Yhteisöjen toiminta ulkomailla näytti keskittyvän yhteistyöhön oman kansainvälisen isäntä-/sisarorganisaation

Kuvio 1. Uskonnolliseen yhteisöön liittymisen ikä ja jäsenyyden kesto.

kanssa sekä avustus- ja lähetystyön tekemiseen. Yksittäiset jäsenet voivat myös toimia ulkomailla itsekseen, ilman yhteisön tukea. Käsitukset oman yhteisön ulkomaille suuntautuvan toiminnan muutoksista näyttävät jakautuvan melko tasan. Seitsemän vastaajan mukaan toiminnassa oli tapahtunut muutoksia, ja kymmenen oli sitä mieltä, ettei muutoksia ole tapahtunut. Useimmiten toiminta ulkomailla oli monipuolistunut ja lisääntynyt.

Yhteisöt näyttivät toimivan Suomessa asuvien ulkomaalaisten parissa varsin paljon. Monet maahanmuuttajien yhdistykset toimivat lähes yksinomaan ulkomaalaisten parissa, koska suurin osa niiden jäsenistä on ulkomailla syntyneitä. Toimintatavat vaihtelivat yhteisöstä toiseen. Ainoa vastuksista erottuva toimintamuoto oli tarkemmin määrittelemätön seurakuntatyö. Joillakin yhteisöillä oli toimintaa eri kielillä.

Maastamuutto ja uskonto

Suurin osa vastaajista (14) oli sitä mieltä, että uskonnolla on vain vähän tai ei lainkaan vaikutusta maastamuuttoon. Toisaalta viisi vastaajaa mainitsi lähetystyöhön lähtemisen esimerkkinä uskonnon vaikutuksesta muuttoon. Kaksi vastaajaa arvioi, ettei Suomesta tarvitse muuttaa uskonnollisten syiden takia, koska täällä vallitsee uskonnonvapaus ja omaa uskontoa on mahdollista harjoittaa. Kaksi vastaajaa puolestaan arvioi, että uskonnolliset tekijät voivat myös edesauttaa muuttopäätöksen syntymistä.

Vain yksi vastaajista sanoi harkitsevansa ulkomaille muuttoa. Hän ei kuitenkaan ollut lähdössä heti, vaan arveli muuttavansa noin viiden vuoden kuluessa. Muuttoaikeiden syynä ei tässäkään tapauksessa ollut uskonto, vaan halu päästä lämpimään maahan, jollaisessa vastaaja oli syntynytkin. Lisäksi yksi vastaaja totesi, että ei

suunnittele muuttoa nyt, mutta ehkä joskus myöhemmin.

Melkein kaikista kyselyyn vastanneista yhteisöistä on muutettu ulkomaille. Ylivoimaisesti suosituimmat muuttokohteet ovat olleet Iso-Britannia ja USA. Näiden jälkeen merkittävimmät ovat Ruotsi, Italia, Irlanti, Kanada, Ranska, Alankomaat ja Espanja (katso kuvio 2). Nämä maat ovat yleisestikin suomalaisten kohdemaita, joskaan ei ihan tässä järjestyksessä (Väestömuutokset 1999, 127). Vain kaksi vastaajaa ilmoitti, ettei heidän yhteisöstään ole muutettu ulkomaille. Nämä kaksi yhteisöä ovat maahanmuuttajien muodostamia ja toimineet mahdollisesti varsin vähän aikaa, joten näistä yhteisöistä ei ehkä vielä ole ehditty muuttaa ulkomaille.⁶

Vastaajien käsitykset muuttajien ominaisuuksista jakaantuivat laajalti. Monet vastaajat arvioivat, ettei muuttajia yhdistä mikään erityinen piirre. Muutaman vastaajan

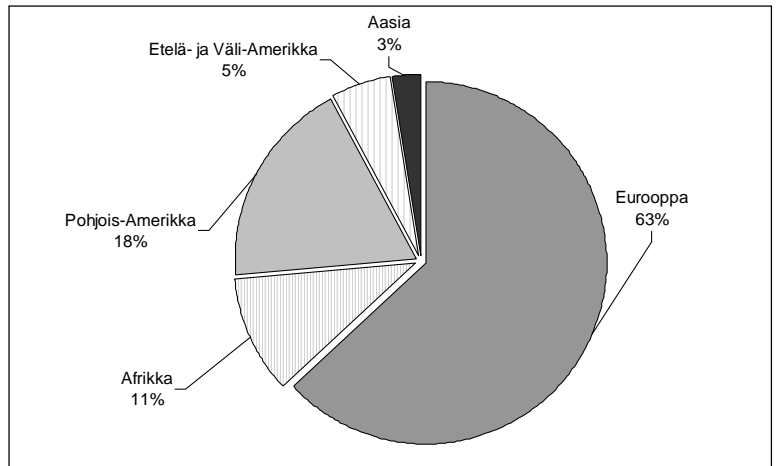
mielestä erityisesti nuoret muuttavat joko opiskelemaan tai työn vuoksi. Erään vastaajan mielestä muuttajalla on perhe mukana, mutta toinen arvioi joidenkin muuttavan avioliiton solmimisen vuoksi. Eräiden vastaajien mukaan vanhemmat ihmiset muuttavat johonkin lämpimään maahan.

Yleisimmin muuton syiksi mainittiin avioliitto, uralla eteneminen, opiskelu ja henkilökohtaiset syyt. Myös työttömyys ja uskonnolliset tekijät mainittiin. Sen sijaan seikkailunhalu tai terveyteen liittyvät seikat eivät vastaajien mielestä olleet kovin merkittäviä lähtöön vaikuttaneita tekijöitä.

Lähes kaikki vastaajat olivat asuneet ulkomailla, sillä vain kolme ilmoitti, ettei ole asunut ulkomailla. Oman ulkomailla asumisen syyksi vastaajat mainitsivat opiskelun, työn, henkilökohtaiset syyt sekä sen, että he olivat syntyneet ulkomailla. Vain yksi ilmoitti asuneensa ulkomailla lähetystyössä olon takia, ja eräs toinen oli tehnyt muuta uskuntoon liittyvää työtä. Muutamat vastaajat eivät kuitenkaan eritelleet, mitä työtä he olivat ulkomailla tehneet, joten mahdollisesti joku muukin oli ollut lähetystyössä. Kolme vastaajaa oli opiskellut ulkomailla uskonnollisessa oppilaitoksessa.

Pohdintaa

Uskonto on monille hyvin yksityinen asia. Kyselyssä on helppo vastata, että muuton syinä ovat esimerkiksi työ, opiskelu tai uralla eteneminen, ja sivuuttaa uskonto tai muut sellaiset taustalla vaikuttavat tekijät tyystin. Suomen kaltaisessa sekularisissa valtiossa, jossa suurin osa väestöstä (n. 85 %) kuuluu evanke-

Kuvio 2. Vastauksissa mainitut muuttokohteet mantereittain (%).

lis-luterilaiseen kirkkoon, uskonnon vaikutusta on helppo vähätellä. Esitutkimuksessa ja ilmiötä kartoitettavassa tutkimuksessa kysely puolustaa paikkaansa, mutta jatkossa aihepiiriin on päästävä pureutumaan syvällisemmin esimerkiksi haastatteluiden avulla.

Kyselyn kohderyhmä, uskonnollisten yhteisöjen johtajat, edustaa sellaista joukkoa, jolla voidaan sanoa olevan ns. paikkaan sidottua uskonnollista pääomaa (location-specific religious capital), ja se voi olla yksi tekijä, joka vähentää heidän muuttohalukkuuttaan. Uskonnollisella pääomalla tarkoitetaan esimerkiksi oman uskonnollisen yhteisön piirissä muodostuneita sosiaalisia verkostoja. Tällaisia verkostoja ei voi siirtää paikkakunnalta toiselle ja uusien verkostojen syntyminen on hidasta. Mitä suurempi uskonnollinen pääoma henkilöllä on, sitä todennäköisemmin hän ei halua luopua siitä. Tällöin hän ei myöskään ole innostunut muutamaan niin kauas, että joutuisi verkostonsa ulkopuolelle. (Myers 2000, 755–784.)

Tämä tutkimus on kartoittanut uskonnon osuutta maastamuuttoon. Vaikka uskonnon ratkaisevaa vaikutusta ei voitu selkeästi osoittaa, saatiin kuitenkin viitteitä siitä, että uskonnollakin voi olla vaikutusta maastamuuttoon. Harvoin maastamuuton syyksi voidaan osoittaa vain yhtä tekijää. Esimerkiksi Venäjän juutalaisten halukkuus muuttaa Israeliin perustuu suurimmalta osalta pyrki- myksiin parantaa taloudellista tilannetta ja välttää uskuntoon perustuvaa vainoa tai syrjintää. Samalla tavoitellaan myös sellaisia elinoloja, joissa oman uskonnon harjoittaminen on hyväksyttyä.

Jatkossa tutkimusteemaa voisi laajentaa esimerkiksi kysymyksiin uskonnonvapaudesta ja uskuntoon perustuvasta vainosta, joista tässä kyselyssä ei erikseen kysyty. Suomessa uskonnonvapaus toteutuu varsin hyvin myös käytännössä, joten uskonnollisen vainon takia Suomesta ei kenenkään tarvitse muuttaa muualle, kuten kaksi vastaajista totesikin. Monissa muissa maissa tilanne on toisenlainen, ja esimerkiksi moni-

en Suomeen saapuvien pakolaisten taustalta löytyy myös uskonnollista vainoa tai syrjintää.

Viitteet

- 1 Lomake osoitettiin yleisesti yhteisölle, ei erityisesti johtajalle. Arvio oli, että etenkin pienten yhteisöjen johtajat itse käsittelevät yhteisönsä postin. Yhteisöjen johtajien tutkimisen ongelmista ks. esim. Grönfors (1982, 76–77).
- 2 Uskonnolliset yhteisöt voidaan jakaa järjestäytymisasteen mukaan 1. rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin, 2. rekisteröityneisiin yhdistyksiin ja 3. muihin, esim. säätiöihin (Martikainen 1996, 125).
- 3 Väestörekisterikeskus pitää lukua rekisteröityneistä uskonnollisista yhteisöistä. Rekisteröityneet yhdistykset puolestaan löytyvät Yhdistysrekisteristä. Internetissä voi selata Yhdistysrekisteriä, mutta luettelosta löytyvät vain yhdistyksen nimi ja kotipaikka.
- 4 Uskonnolliseen yhteisöön liittymiseen vaikuttavista tekijöistä ks. esim. McGuire (1992, 71).
- 5 Naisen rooleista uskonnollisissa yhteisöissä ks. esim. McGuire (1992, 112–119).

- 6 Suomessa näyttää toimivan lukuisia maahanmuuttajien perustamia rekisteröityneitä uskonnollisia yhdyskuntia. Näiden tarkoituksena lienee turvata etnisen perinteen ja kulttuurin sekä uskonnon säilyminen vieraassa kulttuuriympäristössä. (Martikainen 1996, 100.)

Lähteet

- Anttonen, Veikko (1996). Ihmisen ja maan rajat. 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Comstock, W. Richard (1984). Toward Open Definitions of Religion. – *Journal of the American Academy of Religion* 52 (3): 499–517.
- Grönfors, Martti (1982). Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Heino, Harri (1997). Mihin Suomi tänään usko. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka; Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (2000). Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Jyrinki, Erkki (1976). Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. 2., uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.

- Martikainen, Tuomas (1996). Mo-niarvoinen Turku. Käsikirja uskonnollisista, maailmankatso-muksellisista ja etnisistä yhteisöistä. Åbo Akademi.
- McGuire, Meredith B. (1992). Religion: The Social Context. Belmont: Wadsworth.
- Myers, Scott M. (2000). The Impact of Religious Involvement on Migration. – *Social Forces*, Dec 2000, Vol 79, Issue 2, 755–784.
- Suojanen, Päivikki ja Matti K. Suojanen (2000). Retulaatsissa Mia-missa. Kasvokkain amerikansuomalaisien kanssa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Wright, Veikko (1999). Migration och religion. Religionens bidrag till finländska invandrades integration i det svenska samhället – En inledande undersökning. Licentiatuppsats i religionshistoria. Institutionen för religionsvetenskap, Göteborgs universitet.
- Väestömuutokset 1999. Väestö 2000: 13. Helsinki: Tilastokeskus.